

ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLER

"Aileler için Rehber Kitapçık"

Özel Eğitim ve
Rehberlik Hizmetleri
Genel Müdürlüğü

ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLER “AİLELER İÇİN REHBER KİTAPÇIK”

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

MEHMET NEZİR GÜL

YAYIN YÖNETMENİ

AHMET KAYA

EDİTÖR

PROF. DR. İBRAHİM H. DİKEN

DR. MURAT AĞAR

YAZARLAR

DR. ERSİN UFUK TİMUÇİN

MERAL ARSLAN

TASHİH

M. ÖMER ARVAS

ERDOĞAN MURATOĞLU

PROJE EKİBİ

MURAT TANRIKOLOĞLU

SERAP ERDEĞER

GRAFİK TASARIM

AFS MEDYA

BASKI VE CİLT

AFŞAR OFSET

GENEL DİZİ YAYIN NO

7293

TANITICI YAYINLAR DİZİ NO

159

ISBN

978-975-11-5492-7

“Bu yayın Millî Eğitim Bakanlığı tarafından UNICEF’in finansal desteği ile hazırlanmıştır. Yayında beyan edilen görüşler kişilerin kendi sorumluluğundadır ve hiçbir şekilde Millî Eğitim Bakanlığı ve UNICEF’in görüş ve politikalarını yansıtmamaktadır.”

İÇİNDEKİLER

1. Tanım ve Sınıflandırma
2. Nedenler
3. Özellikler
4. Tanılama Süreçleri
5. Eğitim Öğretim Süreçleri
6. Olası Problemler ve Onlarla Baş Etme Yolları
7. Yasal Haklar

ÖN SÖZ

Merhaba değerli veliler - sevgili öğrenciler,

Hayat sizin gibi erdemli, yetenekli ve bilinçli öğrenciler ile velilerini tanıdıkça bizim için daha da anlamlı hâle geliyor. Bununla birlikte sizlere ve velilerinize katkı sunmak için bütün arkadaşlarımızla yoğun bir gayret gösteriyoruz. Sizlere ve velilerinize eğitim noktasında katkı sunmak ve bu katkılarımızın meyvesini toplamak bizler için bulunmaz bir sevinç kaynağıdır.

Bu bağlamda, her zaman çocuklarına yönelik yoğun çabalarına şahit olduğumuz kıymetli velilerimize yol göstericilik işlevi görmesi amacıyla bir dizi eğitim destek kitapçığı hazırladık. Temel düzeyde bilgilerin yer aldığı rehber kitapçıklarla amacımız, özel eğitime ihtiyacı olan sevgili öğrencilerimize, velilerinin daha bilinçli şekilde destek vermelerini, onların yetersizliklerinizi daha yakından tanıyabilmelerini, yaşadıkları durumların özelliklerini bilmelerini ve yaşayabilecekleri olası problemler ile bunların çözüm yollarını öğrenmelerini sağlamaktır.

Öncelikle, Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin Kapsayıcı Eğitim Hizmetleri Sunma Açısından Kapasitelerinin Güçlendirilmesi (RAMKEG) projesine olan destekleri için UNICEF'e, kitapçıkların bilimsel bilgiler ışığında hazırlanmasında emeği geçen saygıdeğer akademisyenlerimize ve değerli öğretmenlerimize sundukları katkılar için teşekkür ederim. Bu rehber kitapçıklardan yararlanarak öğrencilerimize destek verecek velilerimize ve diğer öğrenci yakınlarına da özellikle teşekkür ederim.

Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerimizin yetersizlik türlerine göre hazırlanan bu rehber kitapçıkların öğrencilerimize ve siz değerli ebeveynlerine daha nitelikli bir eğitim yaşantısı sunması noktasında katkı sağlamasını diliyorum.

Her zaman, her yerde ve her durumda Özel Öğrencilerimizin ve ailelerinin yanında olmak bizleri onurlandırmaktadır.

Sağlık ve esenlik üzere kalınız.

Mehmet Nezir GÜL

Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri
Genel Müdürü

Giriş

Hepimiz birbirimizden parmak izlerimiz kadar farklıyız. Fiziksel özelliklerimiz, ten rengimiz, ses tonumuz, yüz hatlarımız, algılarımız, öğrenme özelliklerimiz, kaygı düzeylerimiz ya da yeteneklerimiz birbirimizden çok farklı. Bu farklılıkların yanı sıra hepimizin farklı güçlü ve zayıf yanları da var. Bazı çocuklar gelişim alanlarında diğerlerine göre önemli derecede farklılıklara ve sınırlılıklara sahip olarak dünyaya gelebilir. İşte bu farklılık ve sınırlılıklar, belirli bir düzeyde olduğu zaman yetersizlik şeklinde isimlendirilir. Bu durumun doğum öncesi, sırası ya da sonrası pek çok nedeni olabilir.

Zekâ, bilişsel bir yetenektir. Zekâ, zihinsel birçok yeteneğin uyumlu bir şekilde çalışması sonucunda ortaya çıkan bütüncül bir yetenektir. Hayatta karşılaşılan sorunları çözme yetisi ve bir amaca yönelik dünyaya uymamızı sağlayan uyumsal davranışların bir arada kullanılmasını gerektirir. Farklılık ve sınırlılıklar zekâ ve uyumsal davranışlarda olduğu zaman yapılan isimlendirme zihinsel yetersizliktir.

Bu kitapçıkta zihinsel yetersizliğin ne olduğunu, sınıflamasını, zihinsel yetersizliği olan çocukların genel özelliklerini, nasıl tanı aldıklarını yani zihinsel yetersizlikleri olduğuna ve düzeylerine nasıl karar verildiğini, eğitim ve öğretim özelliklerinin neler olduğunu, ebeveynleri olarak karşılaştığınız bazı problemlerin neler olduğunu ve bu problemlerin çözüm yollarına ele alacağız.

TANIM VE SINIFLANDIRMA

Tanım

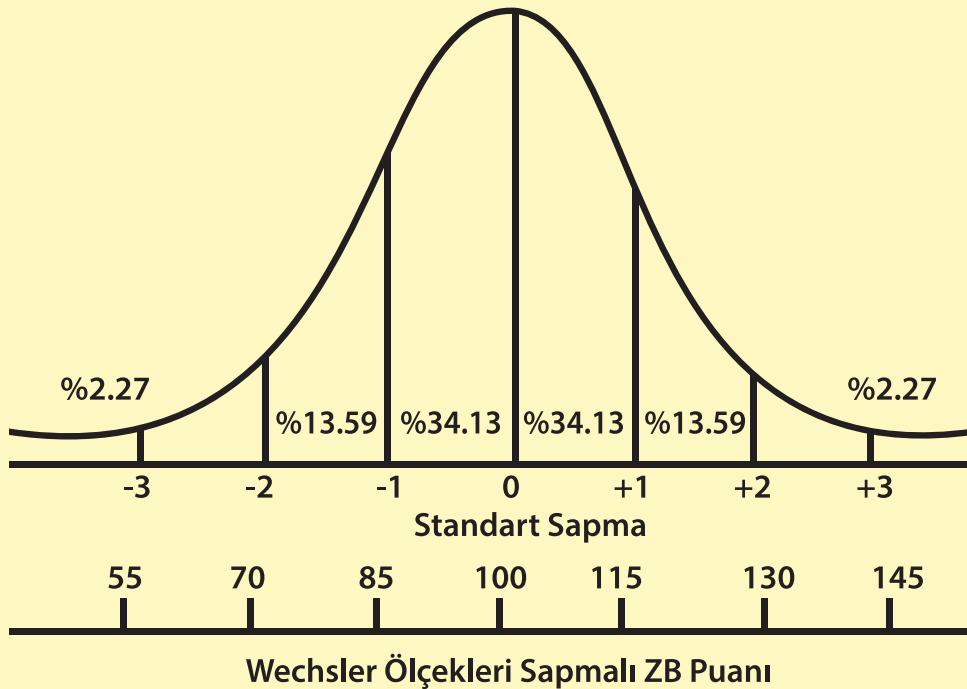
Zihinsel yetersizlik, hem zihinsel işlevde bulunma hem de pek çok günlük kavramsal, sosyal ve pratik becerileri içeren uyumsal davranışlarda önemli ölçüde sınırlılıklarla tarif edilen ve 18 yaşından önce ortaya çıkan bir yetersizliktir [1].

Zihinsel yetersizlik tanısı, çocuğun ortalamanın altında zihinsel işleve sahip olması, zekâ testleri ile ölçülen zekâ puanının 70 ZB altında olması, buna ek olarak en az iki uyumsal becerisinde anlamlı sınırlılıkların olması iletişim, öz bakım, günlük yaşam, kendini yönetme ya da kişiler arası ilişkiler gibi beceri alanlarında en az iki ya da daha fazlasının sınırlı olması ve bu sınırlılıkların 18 yaşından önce ortaya çıkması ile konulur.

DİKKAT: Kaynaklarda zihinsel yetersizliği olan çocuklar için zihinsel engelli, zekâ engeli ya da zekâ geriliği şeklinde isimlendirmeler de kullanılmaktadır. Bu ifadeler bu kitapçıkta kullanılan zihinsel yetersizlikle aynı anlama gelmektedir.

Bir çocuğa zihinsel yetersizlik tanısı konulabilmesi için geçerli olan üç koşulu biraz daha detaylandıralım:

I- Zihinsel işlev düzeyinin ortalamanın altında olması: Bir çocuğun zihinsel işlev düzeyi ya da başka bir ifade ile zekâ düzeyi dolaylı olarak zekâ testleri ile ortaya çıkarılır. Zihinsel işlevlerin ortalamanın altında olması demek, olağan “tipik” gelişim gösteren çocukların yer aldığı puan bölümünün en az iki alt puan bölümünde olması demektir. Gelecek bölümde çocuğunuzun zihinsel işlevlerinin Rehberlik ve Araştırma Merkezinde (RAM) nasıl değerlendirileceği detaylı olarak anlatılacaktır. RAM personeli size, çocuğunuza uyguladığı testte aldığı puan aralığı ile ilgili açıklama yapacak ve bulunduğu alanı ve zihinsel yetersizlikten etkilenme düzeyini ifade edecektir.

Tablo 1: Zekâ Bölümü (ZB) Puanlarının Dağılımı [2]

II- En az iki uyumsal beceride anlamlı düzeyde farklılık: Bunu daha açık hâle getirmek için uyumsal becerilerin neler olduğuna değinelim ve bunu bir çizelge ile açıklayalım.

Uyumsal Beceriler

Kavramsal Beceriler	Sosyal Beceriler	Pratik Beceriler
Akıcı ve ifade edici dil Okuma yazma Para kavramı Kendini yönetme becerileri gibi beceriler	Kişiler arası ilişkiler Sorumluluk Benlik saygısı Kandırılabilirlik Kurallara uyma Yasalara uyma	Günlük yaşam etkinlikleri - Yemek yeme - Tuvalet becerileri - Giyinme becerileri Günlük yaşamın araçlı etkinlikleri - Yemek hazırlama - Ev bakımı - Ulaşım - İlaç alma kullanma Uğraşı becerileri Güvenli ortamlar sağlama

Tablo 2: Uyumsal Beceriler [2].

Çocuğunuza zihinsel yetersizlik tanısı konulabilmesi için bir diğer koşul, çocuğunuzda Tablo 2’de örneği verilen ve uyumsal beceriler olarak adlandırılan alanların en az ikisinde olağan gelişim gösteren çocuklara göre anlamlı düzeyde farklılığın olması durumudur.

III- 18 yaşından önce ortaya çıkma: Gelişim dönemi doğumdan 18 yaşa kadar olan dönemdir. Yukarıda belirtilen iki durum doğumdan 18 yaşına kadar ortaya çıktığında zihinsel yetersizlik olarak adlandırılır.

Çocuğunuza zihinsel yetersizlik tanısı konulabilmesi için 0-18 yaş aralığındaki çocuğunuzun, uygulanan değerlendirmelerde zekâ testinden 70 ZB altında bir puan alması aynı zamanda en az iki uyumsal davranışta da anlamlı düzeyde sınırlılıkları olması gerekmektedir. Çocuğunuzun sadece zihinsel işlevlerinde ya da sadece uyumsal davranışlarında anlamlı düzeyde sınırlılıklarının olması çocuğunuza zihinsel yetersizlik tanısı konulabilmesi için kesinlikle yeterli değildir.

DİKKAT: Doğru, geçerli bir tanılama için mutlaka çocuğunuzun kültürel ve dil farklılıklarını ortaya koyacak değerlendirme araçlarının kullanılması gerekmektedir.

Sınıflandırma

Psikolojik Sınıflandırma. Zihinsel yetersizliği olan çocuklar genellikle zekâ testleri ile elde edilen zekâ puanlarına göre sınıflandırılırlar. Zekâ bölümü puanlarına göre sınıflandırmanın yanı sıra eğitsel ve gereksinim duydukları yardımın düzeyine göre de sınıflamalar yapılmaktadır. Aşağıda bu üç tür sınıflandırmanın ne şekilde yapıldığı açıklanmaktadır.

Zekâ Bölümü Puanına göre Sınıflandırma

Zekâ Düzeyi	Zekâ Bölüm Puanı
Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizlik	50-55 puandan 70 Puan arası
Orta Düzeyde Zihinsel Yetersizlik	35-40 puandan 50-55 Puan arası
Ağır Düzeyde Zihinsel Yetersizlik	20-25 puandan 35-40 Puan arası
İleri Düzeyde Zihinsel Yetersizlik	20-25 puandan daha aşağı Puanlar

Tablo 3: Zekâ Bölümü Sınıflaması [2]

***DİKKAT:** Zekâ bölümü puanlarına göre sınıflama zihinsel yetersizliğin düzeyini genel olarak ifade etmekle birlikte zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğun ne yapıp ne yapamayacağını tek başına ifade etmez. Aynı zekâ bölümü puanı almış dahi olsa her çocuk farklıdır. İster olağan gelişen olsun ister zihinsel yetersizliği olsun her çocuğun farklı gereksinimleri ve özellikleri vardır.*

Eğitsel Sınıflandırma. Bu sınıflamada zekâ bölümü sınıflaması esas alınarak, zihinsel yetersizliği olan çocuklar; eğitilebilir, öğretilebilir ve ağır derecede zihinsel yetersizliği olan bireyler olarak üç grupta toplanabilir. Hafif derecede zihinsel yetersizliği olan çocuklar eğitilebilir, orta derecede zihinsel yetersizliği olan çocuklar öğretilebilir ve ağır derecede zihinsel yetersizliği olan çocuklar da yine ağır derecede zihinsel yetersizliği olan çocuklar olarak sınıflandırılırlar [1].

Gereksinim Duyulan Destek Miktarına Göre Yapılan Sınıflama. Bu sınıflama türünde zihinsel yetersizlikten etkilenen çocuklar gereksinim duydukları yardım düzeyine göre sınıflandırılır. Türkiye’de Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde bu tür bir sınıflama yapılmaktadır.

Hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeydeki yetersizliği nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine sınırlı düzeyde ihtiyacı olan bireyi,

Orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık nedeniyle temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında özel eğitim ile destek eğitim hizmetine yoğun şekilde ihtiyacı olan bireyi,

Ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal, pratik uyum ve öz bakım becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle yaşam boyu süren, yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi,

Çok ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey: Zihinsel yetersizliği yanında öz bakım, günlük yaşam ve temel akademik becerileri kazanamayan, yaşam boyu bakım ve gözetime ihtiyacı olan bireyi, [3].

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğini okumak için
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm>
adresini inceleyebilirsiniz.

***DİKKAT:** Zihinsel yetersizliği olan çocuklar gereksinim duydukları destek miktarının düzeyine göre bir grup içerisinde sınıflanmakla birlikte aynı grupta yer alan her bir çocuk birbirinden çok farklı özellikler gösterir.*

NEDENLER

Zihinsel yetersizliğin birçok nedeni vardır. Zihinsel yetersizliğe neden olan etmenler dört başlıkta incelenebilir:

Doğum öncesi nedenler

- Gebelik döneminde geçirilen hastalıklar
- Gebeliğin özellikle ilk üç ayında uzun süre devam eden yüksek ateş
- Gebelikte hekim denetimi dışında kullanılan ilaçlar
- Alkol, sigara ve zararlı madde kullanımları
- Kansızlık
- Kronik hastalıklar
- Annenin yetersiz ve dengesiz beslenmesi
- Kazalar

Doğum sırasındaki nedenler

- Doğum sırasında bebeğin oksijensiz kalması
- Güç ve uzun süren doğum
- Doğum sırasında beyin zedelenmesi
- Erken doğum
- Düşük doğum ağırlıklı dünyaya gelen bebek

Doğum sonrasındaki nedenler

- Bebeğin anne sütü alamaması
- Bebeğin yeterli miktarda ve nitelikte beslenememesi
- Çevre kirliliğine maruz kalma
- Uyarıcı eksikliği
- Demir eksikliği
- Merkezi sinir sistemi enfeksiyonları (menenjit vb.)
- Metabolik hastalıklar (fenilketonüri, hipotroidi vs)
- Geçirilen kazalar sonucunda beyin zedelenmesi

Genetik nedenler

- Kromozom hastalıkları (Down sendromu, Fragile X, Williams sendromu, Prader-Willi Sendromu)
- Beyin gelişimiyle ilgili nedenler “mikrosefali, hidrosefali”
- Akraba evlilikleri

***DİKKAT:** Çocuğunuzun zihinsel yetersizliğinin nedenlerini tespit etmeye çalışmak önemli olmakla birlikte daha önemli olan, çocuğunuza konulan zihinsel yetersizlik tanısını en kısa sürede kabul etmek, çocuğunuzun ihtiyaçlarını tespit etmek ve bu ihtiyaçları karşılamaya odaklanmaktır.*

ÖZELLİKLER

Zihinsel yetersizliği olan çocukların ortak pek çok özelliği olmakla birlikte öncesinde de belirtildiği gibi her çocuk parmak izi kadar farklıdır. Her çocuğun zihinsel yetersizlikten etkilenme tür ve derecesi ile buna eşlik eden uyumsal davranışlarındaki güçlükleri farklı düzeydedir. Bu bölümde anlatılacak özellikler zihinsel yetersizliği olan bir çocukta var olabilecek ancak her zihinsel yetersizliği olan çocukta aynı tür ve derecede bulunmayacak özelliklerdir. Öte yandan zihinsel yetersizliğin düzeyi arttıkça çocuğun öğrenmesi güçleşir ve gereksinimleri artar. [4]

DİKKAT: Zihinsel yetersizliği olan bir çocukta olağan gelişim gösteren çocuklar gibi aynı gelişim basamaklarından geçerek gelişir ancak temel farklılık bu gelişim basamaklarından geçerken farklı hızlarla geçebilir. Zihinsel yetersizliği olan çocuğun gelişiminin gerçekleşmesi için daha fazla süreye ve öğrenme yaşantısına sahip olması gerekebilir.

Zihinsel (Bilişsel) Gelişim Özellikleri

Zihinsel, diğer bir isimlendirmesi ile bilişsel gelişim alanı, zihinsel yetersizliği olan çocukların en fazla güçlük yaşadıkları alanların başında gelir. Bu nedenle de yetersizlik türü zihinsel yetersizlik olarak isimlendirilmiştir.

Zihinsel (Bilişsel) gelişim alanı; dikkat, hafıza, güdülenme, genelleme becerileri, akademik başarı, biliş ötesi ve genelleme becerileri gibi çok önemli yeteneğin uyumlu bir şekilde çalışması sonucunda ortaya çıkan bütüncül bir alandır. Zihinsel yetersizliği olan çocukların özellikle zihinsel (bilişsel) gelişim alanında güçlükleri vardır. Şimdi kısaca güçlüklerle değinelim:

- **Dikkat:** Dikkatini bir iş/görev üzerine odaklama, dikkati asıl iş ve görev üzerine odaklama ve dikkatini sürdürmedeki güçlükler. Dikkat ve bir iş/görevle ilgilenme süresinin kısa olması, dikkatin çabuk dağılması.
- **Hafıza:** Bilgileri zihne kaydetme ve gerektiğinde hatırlayarak kullanmada yaşanan güçlükler.
- **Akademik Başarı:** Akademik kavram ve işlemleri, özellikle soyut kavramları öğrenmede yaşanan güçlükler. Zaman kavramının öğrenilmesinde yaşanan güçlükler.

- **Biliş Ötesi:** Bir problemi çözmeyi planlama, planı uygulamaya koyma, sonucun sağlamasını yapma gibi problem çözme sürecini koordine etme becerilerindeki güçlükler.
- **Güdülenme:** Bir işi/görevi yerine getirmeye olan istek düzeyinde sınırlılık. Bir işi/görevi yapmak istememe, öğrenilmiş çaresizlik sergileme.
- **Genelleme/Uyarlama:** Öğrenilen bilgi ve becerilerin hayata uyarlanması; farklı kişi, ortam, araç gereçlerle de yapılmasına yönelik güçlükler. Yeni durumlara uymada yaşanan güçlükler.

Dil ve Konuşma Gelişim Özellikleri

Dil ve konuşma gelişimindeki olağanlık bilişsel olgunlaşmanın en temel göstergesidir [5]. Zihinsel yetersizliği olan bir çocuğun dil ve konuşma gelişiminde gecikmeler görülür. Dil ve konuşma gelişimi zihinsel yetersizliği olan çocukların tanılanmasında uyumsal davranışlar arasında yer alan önemli bir gelişim alanıdır. Zihinsel yetersizliği olan çocukların dil ve konuşma gelişimindeki güçlükler şöyle sıralanabilir:

- Gecikmiş konuşma
- Ses üretim bozukluğu, tonlama ve vurgulama sınırlılıkları, kekemelik ve artikülasyon “kelimeye hece ekleme, kelimedenden hece düşürme” problemleri
- Alıcı dil “kendisine söyleneni anlama” ve ifade edici dil “düşüncelerini karşı tarafa anlatma” becerilerinde sınırlılıklar
- Sınırlı sözcük dağarcığı
- Konuşmayı başlatmada ve sürdürmede yaşanan güçlükler
- Down sendromlu çocuklarda dilin büyük ve dışarıda olmasından kaynaklanan dil ve konuşma güçlükleri şeklinde sıralanabilir.

Sosyal ve Duygusal Gelişim Özellikleri

Çocuğun sosyal uyarıcılara ve grup yaşantısına, toplumdaki yaptırımlara karşı duyarlı olabilmesi, içinde bulunduğu grupla ya da yaşadığı kültürdeki diğer bireylerle geçinebilmesi onlardan biri gibi davranabilmesi sosyal gelişim olarak tanımlanmaktadır [6]. Duygusal gelişim ise duyguları anlayabilme, kendinin ve başkalarının duygularının farkında olma ve uygun duygusal tepkiler verme becerilerini içerir.

Zihinsel yetersizliği olan çocukların sosyal ve duygusal gelişimindeki güçlükler şöyle sıralanabilir:

- Sosyal ilişki kurma ve sürdürmede güçlükler
- Sosyal ipuçlarını ve duyguları anlama ve yorumlamada sınırlılıkları
- Sosyal ilişkilerde grup üyelerine bağımlılık
- Sosyal grup rollerine uygun davranışlar sergileyememe
- Duygu ve düşünceleri anlama, duyguların farkındalığı ve duyguları ifade etme güçlükleri şeklinde sıralanabilir [7].

Davranışsal Özellikleri

Olağan gelişim gösteren çocuklarda olduğu gibi özel gereksinimli çocuklar da bazı problem davranışlar sergileyebilirler; elini ağzına alma, yemek yememe, bağırma, ağlama, kendine zarar verme, başkasına zarar verme gibi pek çok davranış sergiliyor olabilirler. Çocuğunuz bu davranışları zihinsel yetersizliği olduğu için sergilemez. Bu davranışları doğuştan getirmemiştir. Her çocukta olduğu gibi zihinsel yetersizliği olan çocuklar da problem davranışları öğrenirler. Ancak zihinsel yetersizliği olan çocuklarda problem davranışlar, sahip oldukları dikkat, sosyal uyum becerilerindeki ve iletişim becerilerindeki sınırlılıklardan dolayı daha sık ve yoğun yaşanıyor olabilir. Zihinsel yetersizliği olan çocukların davranışsal güçlükleri şöyle sıralanabilir:

- Kendi yaşına, cinsiyetine, bulunduğu ortama ve toplumsal yapıya uygun davranışları öğrenme güçlükleri
- Bir nesne, etkinlik, kişi elde etmek ya da bunlardan kaçmak, kaçınmak amaçlı problem davranışlar sergileme
- Sergilenen olası problem davranışlardan dolayı toplumsal uyumun sınırlanması şeklinde sıralanabilir.

***DİKKAT:** Problem davranışın sadece öğrenci özelliklerinden kaynaklandığını düşünmek o davranışların kontrol edilebilmesi için yapılabilecek düzenlemeleri engeller.*

Fiziksel ve Sağlık Özellikleri

Zihin yetersizliği olan çocukların fiziksel görünüşleri ve sağlık durumları, yetersizliklerinin derecesi arttıkça değişebilir. Zihinsel yetersizliğin derecesi arttıkça

beraberindeki kas ve iskelet sistemindeki bozulmalara bağılı olarak fiziksel görü-
nüm değışebilmekte ve ciddi sağıık problemleri de oluşabilmektedir.

Zihinsel yetersizliğıe neden olan bazı kalıtsal hastalıklarda beraberinde farklı
fiziksel özelliklere ve sağıık sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilir. Örne-
ğın down sendromlu çocukların kendilerine özgü fiziksel özellikleri vardır ya da
hidrosefalisi olan bir çocuğın alını çıkık, düz ve küçükken kafası olağın gelişim
gösteren çocuklara oranla daha büyüktür.

Zihinsel yetersizliğıe sağıık ve ek yetersizliklerin eşlik etmesi oldukça fazla rastla-
nılan bir durumdur. Çocuğunuzun zihinsel yetersizliğinin yanı sıra sahip olabile-
ceğı ek yetersizliklerin ve hastalıkların farkında olmak ve tüm yetersizliklerinin ve
hastalıkların çocuğunuza getirdiğı sınırlılıkların doğıru şekilde belirlenmiş olması
çok önemlidir. Zihinsel yetersizliğı olan çocukların fiziksel ve sağıık açısından
yaşayabileceğı güçlükler şöyle sıralanabilir:

- Zihinsel yetersizlik dışında ek bir yetersizlik “Serebral palsy, epilepsi, otizm gibi”
- Duyu organlarındaki sorunlar “Görme ve işitmede problemlere sahip olma”

- Duygu durum ve kaygı bozuklukları
- Solunum, sindirim ya da boşaltım sistemindeki sorunlar
- Kemik ve eklemlerdeki sorunlar
- Troid hormonlarının az ya da fazla salgılanmasından kaynaklanan sorunlar
- Alerji hastalıkları şeklinde sıralanabilir.

DİKKAT: Çocuğunuzun zihinsel yetersizliğinin dışında herhangi bir ek yetersizliğinin bulunup bulunmadığını ya da ek bir sağlık problemi olup olmadığını ve bunlara yönelik yapılması gerekenleri bilmeniz çocuğunuzun bağımsız yaşayabilmesi için yapılacak düzenlemelerdeki en önemli ön koşuldur.

KİTAP TAVSİYESİ: Down sendromlu çocuklar ve gelişimleriyle ilgili daha ayrıntılı bilgi edinmek için "Batu S. (2019) Down Sendromlu Çocuklar ve Gelişimleri (0 - 6 yaş arası) Ankara: Vize Akademik" kitabını inceleyiniz. (8)

TANILAMA SÜREÇLERİ

Zihinsel yetersizliği olan çocukların gelişim alanlarındaki özellikleri ile yeterli ve yetersiz yönlerinin, bireysel özelliklerinin ve ilgilerinin belirlenmesi amacıyla tıbbî, psikososyal ve eğitim alanlarında yapılan değerlendirme sürecine tanılama denilmektedir.

Tanılama sürecinde genel olarak çocuğun zihinsel yetersizliğinin bulunup bulunmadığı, eğer zihinsel yetersizliği varsa ne düzeyde ve nasıl bir yapıda olduğu belirlenmeye çalışılmaktadır. Çocuğun tanı alabilmesi için öncelikle zihinsel özelliklerinin belirlenmesi ve topluma uyum sağlayabilmesi için gerekli becerilere ne düzeyde sahip olduğunun değerlendirilmesi gerekmektedir [9].

İki tür tanılama vardır. Birincisi sağlık kuruluşlarında yapılan tıbbi tanılama, ikincisi ise Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde (RAM) yapılan eğitsel değerlendirme ve tanılamadır. Tıbbi tanılama çocuğunuzun ne tür bir yetersizliği olduğunu ve yetersizliğinin düzeyini belirlemek amacı ile sağlık kuruluşlarınca yapılır. Eğitsel tanılama ise çocuğunuzun eğitim ihtiyaçlarını belirlemek ve buna göre yönlendirme amacı ile eğitim kurumlarınca yapılır. Şimdi bu tanılama türlerine göz atalım:

Tıbbi Tanılama

Çocuğun zihinsel yetersizliğinin bulunup bulunmadığını eğer zihinsel yetersizliği varsa zihinsel yetersizlikten ne derecede ve nasıl etkilendiğini ortaya çıkarmak amacı ile sağlık kuruluşlarında hekimler tarafından yapılan değerlendirmeye tıbbi tanılama denilir. Zihinsel yetersizliği olan çocuğun tıbbi tanılması için öncelikle çocuğun zihinsel işlevleri ve uyumsal becerileri değerlendirilir. Bu değerlendirmede zekâ testleri ve uyumsal beceri değerlendirme araçları kullanılır. Türkiye’de yaygın olarak şu ölçekler kullanılmaktadır:

- Stanford-Binet Zekâ Ölçeği,
- Wechsler Çocuklar İçin Zekâ Ölçeği-Gözden Geçirilmiş Formu (WISC-R) zekâ ölçekleri

Türkiye’de uyumsal davranış ölçeği bulunmamakla birlikte 0-6 yaş arası çocuklarda uyumsal davranış ölçeği aşağıdaki ölçeklerden yararlanılmaktadır:

- Denver Gelişimsel Tarama Ölçeği,
- Ankara Gelişim Tarama Envanteri (AGTE)
- Gazi Erken Çocukluk Gelişimi Değerlendirme Aracı (GEÇDA) [10].

Türkiye’de 0-18 yaş aralığında tıbbi tanılama, Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkındaki (ÇÖZGER) Yönetmelik maddelerine göre yapılır. Buna göre, ÇÖZGER de rapor düzenlemesinin adımları şöyledir:

1. Bakım veren kişi, başvuru dilekçesi ile ÇÖZGER vermeye yetkili sağlık kuruluşuna başvurur.

2. ÇÖZGER yetkili hekimi veya çocuğu takip eden hekim, aileden çocuğun temel gereksinimleri hakkında bilgi alır. Kendi alanına ilişkin gerekli tetkikleri isteyerek çocuğun özel gereksinimini değerlendirir. Çocuğun tanısı ve özel gereksinimlerinin farklı uzmanlık dalını/dallarını ilgilendirmesi durumunda, konsültasyon formu düzenleyerek çocuğu ilgili uzmanlara yönlendirir.
3. ÇÖZGER vermeye yetkili sağlık kuruluşunda, çocuk başvuru öncesinde izlenmekte ise tanısı ve özel gereksinimleri için çocuğu izleyen uzmanlardan görüşleri istenir.
4. İlgili diğer uzman hekimler tarafından konsültasyon formu eksiksiz doldurulur, imzalanır ve kaşelenir.
5. Özel gereksinimler ve konsültasyon formunda yer alan bilgiler, özel gereksinim durumuna ilişkin tanı kodların eksiksiz doldurulduğu ÇÖZGER yetkili hekimi tarafından kontrol edilir ve eksiklikler tamamlanır.
6. ÇÖZGER yetkili hekimi tarafından rapor formunun tamamlanması sağlanır ve tamamlanan rapor formları kurula sevk edilir.
7. Kurula gelen bilgi, belge değerlendirilir ve gereği hâlinde çocuk da kurula davet edilerek özel gereksinim durumu rapora yazılır. Raporda engel oranı yazılmaz.
8. Birden fazla özel gereksinim alanı bulunan çocuklarla ilgili olarak işaretlenen alanlardan en üst düzeyi, özel gereksinim olarak kabul edilir. Özel gereksinimler birden fazla olduğunda en üst düzeyde olan veya aynı düzeyde birden fazla olduğunda hepsi birden özel gereksinim formuna işlenir, bunlar arasında matematiksel işlem sayısal değerler ve formüller ile hesaplanmaz.
9. Rapor, sisteme kaydedilir ve sistemden rapor numarası alınır.
10. Raporun bir nüshası bakım veren kişiye verilir.

20 Şubat 2019 Sayı : 30692

EK-1(Önyüz)

..... HASTANESİ
ÇOCUKLAR İÇİN ÖZEL GEREKSİNİM RAPORU (ÇÖZGER)

I. KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı :	T.C. Kimlik No:
Baba Adı :	Doğum Yeri/Yılı : /
Anne Adı :	Yaşı : ay/yıl
Müracaat Tarihi :	Rapor Tarihi :
Rapor Numarası :	Başvuru Nedeni:

FOTOGRAF

II. MÜRACAT ŞEKLİ

Kurumsal Müracaat	Kişisel Müracaat
☐ İlk Rapor ☐ İtiraz	☐ İlk Rapor ☐ İtiraz
☐ Kontrol Muayenesi	☐ Yenileme

III. ÖZEL GEREKSİNİM ALANLARI(bedensel yapı, sistem, işlev, etkinlik,yaşama katılım kısıtlılıkları ve hastalıklar)

Özel gereksinim alanları	Bulgular, tetkikler, işlevler, etkinlikler ve yaşama katılımındaki kısıtlılıklar	Özel gereksinim Düzeyi*	ICD kodu ve tanı**
.....Sistem/Alan			
.....Sistem/Alan			
.....Sistem/Alan			
.....Sistem/Alan			
.....Sistem/Alan			
.....Sistem/Alan			
.....Sistem/Alan			
.....Sistem/Alan			
.....Sistem/Alan			

*Ek 2 de yer alan 23 alan/sistemden çocuk özel gereksinim değerlendirilmesi yapılan alanlar seçilerek Ek 3 de yer alan Özel Gereksinim Düzeylerinden birisi yazılır.
**ICD kodu yoksa ya da raporda yer alması uygun değilse ÇÖZGER'e uygun terminoloji ile tanının açık adı yazılır.

Tablo 4: Sağlık kuruluşlarından verilen ÇÖZGER Raporu [12]

11. Talep edilmesi hâlinde çocuğun özel gereksinimi dikkate alınarak çalıştırılmayacağı işlerin niteliği rapora mutlaka yazılır.
12. Rapor başvuru tarihinden itibaren en geç otuz gün içinde tamamlanır [11].

ÇÖZGER raporu çocuğunuzun özel gereksinimlerine yönelik olarak süreli ya da süresiz düzenlenebilir. ÇÖZGER raporuna 30 gün içerisinde itiraz edilebilir. ÇÖZGER raporunun alınması ve, çocuğun özel gereksinimli olduğuna dair tıbbi tanılamanın tamamlanmasının ardından eğitsel tanılama için RAM'lara başvuru yapılabilir.

Çocuğunuz için Tablo 4'teki gibi bir rapor düzenlenir. Bu rapordaki özel gereksinim alanına zihinsel yetersizlikten etkilendiği ve varsa diğer ek yetersizlikleri ile özel gereksinim düzeyi yazılır. ÇÖZGER'de yetersizlik oranlarına yer verilmiştir. Daha önce kullanılan yetersizlik oranları ile uyum sağlanmak istendiğinde aşağıdaki tablo kullanılabilir. Özel gereksinim düzeyi ifadeleri için mevzuata uyum tablosu aşağıda verilmektedir:

MEVZUATLA UYUM ARANDIĞINDA KULLANILACAK TABLO		
Özel Gereksinim Kodu	Özel Gereksinim Düzeyi	Engel Oranı
1	Özel gereksinimi vardır (ÖGV)	20-39
2	Hafif düzeyde ÖGV	40-49
3	Orta düzeyde ÖGV	50-59
4	İleri düzeyde ÖGV	60-69
5	Çok ileri düzeyde ÖGV	70-79
6	Belirgin özel gereksinimi vardır (BÖGV)	80-89
7	Özel koşul gereksinimi vardır (ÖKGV)	90-99

Tablo 5: Mevzuatla uyum arandığında kullanılacak tablo ÇÖZGER [11]

Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkındaki Yönetmeliğine "ÇÖZGER" <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190220-1.htm> adresinden ulaşabilirsiniz.

DİKKAT: Çocuğunuza yapılan tıbbi tanılama ile çocuğunuzun zihinsel yetersizliği olduğu ve zihinsel yetersizlikten ne derecede etkilendiği belirlenerek özel eğitim hizmetlerine başvurabileceği ortaya konulur. Ancak sadece tıbbi tanılama ve sağlık raporu ile çocuğunuz için hangi eğitsel önlemlerin alınması gerektiği belirlenmez. Bu nedenle eğitsel tanılama yapılması gerekir.

DİKKAT: Çocuğunuzun yaşına ve yetersizliğinin fark edilme zamanına göre tıbbi tanılama ya da eğitsel tanılama süreçlerinin sırası yer değiştirebilir.

Eğitsel Değerlendirme ve Tanılama Süreci

Eğitsel değerlendirme ve tanılama RAM’larda oluşturulan özel eğitim değerlendirme kurullarınca yapılmaktadır. Eğitsel değerlendirme ve tanılamada amaç, çocuğu etiketlemek, özel eğitim kurumlarına sevk etmek değil; çocuğun eğitsel gereksinimlerini yeterli ölçüde karşılayabilecek kararların alınabilmesini kolaylaştırmak; çocuğun neleri yapıp neleri yapamadığını belirlemek, diğer bir ifadeyle özel eğitim gereksinimini saptamaktır [9]. Çocuğunuzun eğitsel değerlendirme ve tanılması aşağıdaki hususları içerir:

1. Eğitim öğretime nereden başlanacağı
2. Gelişim ve disiplin alanlarındaki performansın ortaya çıkarılması
3. Nasıl ve nerede eğitim ortamı oluşturulacağı
4. Hangi değerlendirme araçlarının kullanılabileceği
5. Çocuğun ne tür bir eğitim programına alınması gerektiği
6. Çocuğun eğitim gereksinimlerinin en iyi şekilde karşılanabileceği ve akranlarıyla beraber olmasına en üst düzeyde olanak sağlayan en az sınırlandırılmış eğitim ortamlarının belirlenmesi
7. Alınabilecek eğitsel önlemleri
8. Çocuğun yerleştirilebileceği kurumlar konusunda aileler ve öğretmenlerin bilgilendirilmesi ve farkındalıklarının artırılması [12].

Eğitsel tanılama sürecinde zihinsel yetersizliği olan çocuğunuza yönelik;

- Eğitsel değerlendirme ve tanılama
- Yönlendirme
- Aileyi bilgilendirme
- İzleme çalışmaları yapılır.

İnceleme sürecinde, çocuğunuzun tüm gelişim ve disiplin alanlarındaki gereksinimlerini ortaya çıkarmak için değerlendirme süreçlerine yer verilir. Çocuğunuzu eğitsel olarak değerlendirmek amacı ile sizinle aile görüşmesi yapılır, çocuğunuza daha önce belirtilen ve tıbbi tanılama sürecinde yapılmış olsa da yeniden bir zekâ ölçeği uygulanabilir, gelişim ve disiplin alanında yaptıklarını belirlemek amacı ile performans belirleme formları uygulanır ve çocuğunuz okula gidiyor ise okuldan çocuğunuzla ilgili veri istenir. Tüm değerlendirmelerin sonucunda çocuğunuzun gelişimsel ve eğitsel gereksinimleri ortaya çıkarılır.

Kurul toplantısı aşamasında, özel eğitim değerlendirme kurulu bir araya gelerek çocuğunuzun değerlendirmelerinden hareketle ortaya çıkan verileri bir araya getirerek iki tür rapor düzenler. Bu raporlardan birincisi Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğüne bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde kullanılmak üzere “destek eğitim” raporu, bir diğeri de resmî okul/kurumlara yönlendirme amacı ile kullanılmak üzere “yönlendirme” raporudur.

31

EKLER EK-1

T.C. VALİLİĞİ
Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü
Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu
(Yönlendirme)

Amblem Fotoğraf

T.C. Kimlik No	Baba Adı	Doğum Tarihi	
Adı Soyadı	Anne Adı	Doğum Yeri	
Adresi	Okulu	Sınıfı	II / İlçe
		Telefon	
Dosya No	İnceleme No	Karar Tarihi	Karar Sayısı
Rapor Kayıt No	Rapor başlangıç tarihi	Rapor Bitiş tarihi	

EĞİTSEL DEĞERLENDİRME VE TANI

ÖNERİLEN ÖZEL EĞİTİM HİZMETİ

YÖNLENDİRME KARARI

ÜYE ÜYE ÜYE ÜYE
ÖĞRT. ÖĞRT. VELİ Özel
BRANŞ BRANŞ Eğt.Hiz.
Böl Bşk.

KURUL BAŞKANI ONAY
...../20
MERKEZ
MÜDÜRÜ

Tablo 6: Resmî okul/kurumlara yönlendirme amaçlı yönlendirme raporu

33

EKLER EK-2

T.C. VALİLİĞİ
Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü
Özel Eğitim ve Değerlendirme Kurulu Raporu
(Destek Eğitim)

Amblem Fotoğraf

T.C. Kimlik No	Baba Adı	Doğum Tarihi	
Adı Soyadı	Anne Adı	Doğum Yeri	
Adresi	Okulu	Sınıfı	II / İlçe
		Telefon	
Dosya No	İnceleme No	Karar Tarihi	Karar Sayısı
Rapor Kayıt No	Rapor başlangıç tarihi	Rapor Bitiş tarihi	

EĞİTSEL DEĞERLENDİRME VE TANI

ÖNERİLEN DESTEK EĞİTİM PROGRAMLARI

DESTEK EĞİTİM KARARI

ÜYE ÜYE ÜYE ÜYE
ÖĞRT. ÖĞRT. VELİ Özel
BRANŞ BRANŞ Eğt.Hiz.
Böl Bşk.

KURUL BAŞKANI ONAY
...../20
MERKEZ
MÜDÜRÜ

Tablo 7: Özel Öğretim Kurumlarına bağlı rehabilitasyon merkezlerinde kullanılmak üzere destek eğitim raporu

Çocuğunuza verilen bu raporlar ile çocuğunuzun eğitsel değerlendirme ve tanılaması, gereksinimleri belirlenerek bu gereksinimlerin karşılanacağı, çocuğunuza en uygun olan özel eğitim hizmetine yönlendirmesi yapılır. Özel eğitim değerlendirme kurulu tarafından çocuğunuzun yönlendirme kararıyla birlikte bir de çocuğunuza özgü eğitim planı hazırlanır. İl/ilçe millî eğitim müdürlüğü bünyesindeki özel eğitim hizmetleri kurulu, özel eğitim değerlendirme kurulu raporu ve eğitsel plan doğrultusunda özel eğitim gerektiren çocukları en uygun resmî okul veya kuruma yerleştirir. Eğitim planı doğrultusunda çocuğun devam ettiği okul veya kurumda bireyselleştirilmiş eğitim planı (BEP) hazırlanır ve uygulanır. Çocuğunuzun eğitim süreci bu eğitim planına göre izlenir.

Çocuğunuzun hangi eğitim hizmetlerine yönlendirilebileceğine aşağıda yer verilmiştir.

DİKKAT: Zihinsel yetersizliği olan çocuğun hangi eğitim ortamında eğitim alacağına çocuğun gereksinimlerine dayalı olarak karar verilir. Zihinsel yetersizliği olan çocuk hangi eğitim ortamında daha fazla amaç gerçekleştirecek, daha bağımsız olacak ise ailenin de görüşü alınarak buna göre bir eğitim ortamına yönlendirilir. Buna en az sınırlandırılmış eğitim ortamı da denilmektedir.

EĞİTİM ÖĞRETİM SÜREÇLERİ

Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi

0-36 aylık özel eğitim ihtiyacı olan çocuklar için erken çocukluk dönemi eğitim hizmetleri il/ilçe özel eğitim hizmetleri kurul kararı ile özel eğitim okulları, okul öncesi eğitim kurumları, bünyesinde ana sınıfı bulunan eğitim kurumları ile çocuğun gereksinimleri ek bir yetersizliği olup olmadığı ve ailenin ihtiyaçlarına göre evlerde de yürütülür.

Eğitim faaliyetleri her bir çocuk için haftada iki gün, her biri 40 dakikalık eğitim saati olmak üzere ikişer eğitim saati olacak şekilde, okulun ders saatleri içinde veya dışında ihtiyaç hâlinde hafta sonu da planlanabilir.

Erken Çocukluk Özel Eğitim Öğretim Programı'nı
https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_10/09145213_Erkencocukluk.pdf
adresinden programı indirebilirsiniz.

Okul Öncesi Eğitimi

Okul öncesi eğitim 37-66 ay arasındaki çocukları kapsar. 37-66 ay arasındaki zihinsel yetersizliği olan çocukların eğitimlerini öncelikle okul öncesi eğitim kurumlarında kaynaştırma uygulamaları kapsamında yetersizliği olmayan akranları ile aynı sınıfta sürdürmeleri esastır. Ancak kaynaştırma yoluyla eğitimlerini sürdüremeyen bu yaş kapsamındaki çocuklar için özel eğitim anaokulu ve ilkokul kademesinde eğitim veren özel eğitim okulları, bağımsız anaokulları ve diğer ilkokullar bünyesinde özel eğitim ana sınıfı da açılabilir.

Erken Çocukluk Özel Eğitim Öğretim Programı'nı https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_10/09145549_Okul_Yncesi_son.pdf
adresinden programı indirebilirsiniz.

DİKKAT: 37-66 ay arasındaki zihinsel yetersizliği olan çocukların okul öncesi eğitimi zorunludur.

Birçok programta, mevzuata ders kitaplarına ve eğitici videolara
Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü
<http://orgm.meb.gov.tr/ekutuphane/anasayfa/> adresinden ulaşabilirsiniz.

Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim Uygulamaları

Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamaları, zihinsel yetersizliği olan çocuklar eğitimlerini, destek eğitim hizmetleri de sağlanarak olağan gelişim gösteren akranları ile birlikte resmî ve özel; okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan özel eğitim uygulamalarıdır. Zihinsel yetersizliği olan çocuklar kaynaştırma/bütünleştirme düzenlemesinde eğitimlerini olağan gelişim gösteren akranları ile birlikte aynı sınıfta tam zamanlı sürdürebilecekleri gibi özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı olarak da sürdürebilirler.

Özel eğitim sınıflarında kayıtlı olan öğrenciler yarı zamanlı kaynaştırma uygulaması kapsamında okuldaki bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) geliştirme biriminin planlaması doğrultusunda bazı dersleri ve sosyal etkinlikleri diğer akranları ile bir arada yapabilir. İki tür özel eğitim sınıfı bulunmaktadır. Bunlar bağlı bulunduğu okulun programını uygulayan hafif zihinsel özel eğitim sınıfı, özel eğitim programlarının uygulandığı orta-ağır zihinsel özel eğitim sınıfıdır.

DİKKAT: Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı “BEP” zihinsel yetersizliği olan çocuğun kayıtlı olduğu program esas alınarak gelişim özellikleri, eğitim ihtiyaçları ve performansları doğrultusunda hedeflenen amaçlara ulaşmaya yönelik hazırlanan ve bu çocuklara verilecek destek eğitim hizmetlerini ve bu hizmetleri kimin, nerede, ne zaman, ne kadar sürede ve hangi yöntemleri kullanarak vereceğini içeren özel eğitim programlarıdır.

Özel Eğitim Okul ve Kurumları

Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimlerini sürdürmeleri esas olmakla birlikte; hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuklar için gündüzlü özel eğitim ilkokulları ve özel eğitim ortaokulları aracılığıyla bu çocukların eğitime erişimleri sağlanmaktadır.

Gereksinimlerinden dolayı ilköğretim kurumlarında uygulanan programları takip edemeyecek durumdaki orta veya ağır düzeydeki zihinsel yetersizliği olan çocuklar için gündüzlü özel eğitim uygulama okulları açılmaktadır.

OLASI PROBLEMLER VE BAŞ ETME YOLLARI

Zihinsel yetersizlik hem çocuğu hem de ailesini farklı problemlerle karşılaşma durumunda bırakabilir ve özellikle ebeveynlerin bu problemlerle baş etme yollarını öğrenmeleri büyük önem taşır. Zihinsel yetersizliği olan çocukların öğrenme ve davranış sorunları ile baş edebilmeniz için aşağıda bazı ipuçlarına yer verilmektedir.

Davranış Problemleri

Değerli ebeveynler, çocuğunuzun sergilediği problem davranışlarını nasıl açıklıyorsunuz? Yaptığınız açıklamalar bilimsel mi?/doğru mu? Problem davranışın bilimsel açıklamasının yapılması doğru çözüm yollarının bulunulabilmesi için bir ön koşuldur. Olağan gelişim gösteren çocuklarda olduğu gibi özel gereksinimli çocuklarımız da bazı problem davranışlar sergileyebilirler; elini ağzına alma, yemek yememe, bağırma, ağlama, kendine zarar verme, başkasına zarar verme gibi pek çok davranış sergiliyor olabilirler. Bu davranışlar, farklı sayı, süre ve yoğunlukta olduğunda problem davranış hâline gelebilir. Bir davranışın problem davranış olup olmadığına aşağıdaki soruları sorarak karar verebiliriz:

Davranış çocuğuma ya da çevresine zarar veriyor mu?

Çocuğumun ya da diğerlerinin öğrenmesini olumsuz etkiliyor mu?

Davranış başka problemlerin ya da duygusal tepkilerin ortaya çıkmasına neden oluyor mu?

Çocuğumun sosyal çevreden uzaklaşmasına yol açıyor mu?

Davranış, yoğunluk, sıklık ve süre bakımından yaşadığı çevrenin normlarının/normalinin dışında mı?

Eğer en az bir soruya cevabınız evet ise çocuğunuzun sergilediği davranış bir problem davranıştır.

Sizce çocuğunuz zihinsel yetersizliği olduğu için mi problem davranışlar sergiliyor? Bu sorunun cevabı hayır. Yetersizliklerinin tür ve derecesi elbette çocuklarımızı etkiler. Örneğin zihinsel yetersizlikten etkilenmiş bir çocuk dil becerilerini edinemediğinde problem davranışlar yolu ile vurarak iletişim kurmaya çalışıyor olabilir. Aslında çocuklar problem davranışlar yolu ile çoğu zaman bizimle iletişime geçer. Elbette yetersiz oldukları ve kısıtlı oldukları alanlar çocuklarımızın bu örnekteki gibi farklı öğrenmeler gerçekleştirmelerine neden olabilir. Ancak hiçbir zaman unutmamamız gereken bir durum var. Problem davranış, doğrudan ve sadece özel gereksinimli çocuğun yetersizliğinden kaynaklanmaz. Zihinsel yetersizliği olan bir çocuk yetersizliğinden dolayı problem davranış sergilemez. Özel gereksinimli çocuklar da aynı diğer öğrenmelerde ve olağan gelişim gösteren çocuklarda olduğu gibi problem davranış sergilemeyi öğrenirler.

Özel gereksinimli çocuk sadece özel gereksiniminden kaynaklı olarak problem davranış sergilemez. Eğer, problem davranışın nedeni olarak; çocuğunuzun özel gereksinimini ya da yetersizlik derecesini görüyor, problem davranışın tek nedeni çocuğunuzda arıyor ve örneğin ona inatçı, hiperaktif, zihinsel yetersizliği var vb. gibi etiketlerine dayanarak yaptığı problem davranışları bu şekilde açıklıyorsanız bilin ki, problem davranış için doğru/bilimsel olan bir açıklama yapmıyorsunuz. Problem davranışın sadece çocuktan, çocuğun yetersizliğinden kaynaklandığını düşünmek çözümsüzlüktür. Çünkü bu durumda çocuk değişmeden, tanı ortadan kalkmadan yapılacak bir şey yoktur. Oysa problem davranışı doğru açıklamak için sorunu çocukta değil, çevresel etmenlerde aramak gerekir.

Problem davranışlara yönelik yapılan açıklamaların bilimsel/doğru olabilmesi için yoruma değil gözlemlere dayalı olması, çözümün nasıl gerçekleşebileceğini belirtmesi, problem davranışın gerçekleştiği ortamın ve problem davranışın olası neden ve sonuçlarına yönelik bilgilerin analiz edilmesi, çevresel etmenlerin çocuğun problem davranışı üzerindeki etkilerinin anlaşılması gerekir.

Çocuklar, problem davranışları öğrenirler, problem davranışlı olarak doğmazlar. Bizden, televizyondan, cep telefonunda izlediklerinden, akranlarından problem davranışları sergilemeyi öğrenirler. Çocuklar problem davranışlar yolu ile ya bir şeyler elde ederler ya da bir şeylerden kaçınabilirler.

Probleme sadece isim koymak ki biz buna etiketleme deriz, bir işe yaramaz. Çocuğun zihinsel yetersizlik tanısı olması, zihinsel yetersizlikten etkilenmiş olması, çocuğu ve sorun davranışının nedenini açıklamaz. Çocuğun yetersizliğinin derecesi de sorun davranışın nedenini açıklamaz. Bir çocuk özel gereksinimli olabilir ama unutmayınız her çocuk parmak izi kadar farklıdır. Öte yandan problem davranışı çocuğun yetersizliğine, yetersizlik derecesine bağlamak çevresel düzenleme yapmamızı da engeller. Bu durumda çocuk değişmeden yapılabilecek bir şey yoktur.

Problem davranışlar o davranış sergilenmeden önceki ve davranış sergilendikten sonraki durum ve koşullara göre ortaya çıkar. Çocuğumuzun problem davranışını, davranıştan hemen önceki durumları, koşulları ve davranış gerçekleşikten sonra neler olduğunu gözlemleyerek ve bu gözlemlerimizi analiz ederek ortaya koyarsak çocuğumuzun davranışlarını doğru açıklamış oluruz, ancak bu koşulla yaptığımız açıklamamız da doğru/bilimsel bir açıklama niteliği kazanır. Çünkü davranışlar hemen önceki koşullardan dolayı ve sonrasında ne olduğuna dayalı olarak sürer ya da sonlanır. Çocukların davranışlarında, davranışlarının öncesi ve sonrasındaki uyaranlar çok önemli bir rol oynar. İşte bu nedenlerden dolayı hepimiz gibi özel gereksinimli çocuklar da ortamdaki kişilere, zamana, ortamda bulunan uyaranlara, sergiledikleri davranışlardan sonra ne olduğuna göre farklı farklı davranışlar öğrenirler. Çocuk bize bağırdığında, vurduğunda istediği şeyi elde ederse bize bağırmayı, vurmayı öğrenir.

Davranışın doğru açıklanması davranış problemlerin çözümü için oldukça önemlidir. Unutmamak gerekir ki bir davranışı nasıl açıklıyorsak çözmek için yapılacakları da buna göre belirliyoruz ve uyguluyoruz. Bilimsel ve doğru bir açıklama yapmadığımızda sorunu çözmek yerine daha da karmaşık hale getirecek davranışları sergileyebiliriz.

Davranış Problemlerini Yönetmeye Çalışırken Yapılan Hatalı Davranışlar

Davranışsal açıdan düştüğümüz iki önemli tuzak vardır. Birincisi yardım tuzağı, ikincisi eleştiri tuzağıdır. Yardım tuzağının diğer bir ismi de öğrenilmiş çaresizliktir. Çocuğumuzun yapması gerekenleri yapabildiği halde onun yerine biz yaparsak, (Örneğin yemek yiyebilecek bir çocuğa yemeğini biz yedirirsek) çocuğu yetersizliğine rağmen günlük rutin içine katamazsak, yapabilecekleri için çocuğa fırsat vermezsek, çocuğumuza zaman tanımazsak, gereksiz ve fazla ipucu, yardım verirsek yardım tuzağına düşeriz.

Amacımız her zaman çocuğa zaman tanıyarak, fırsatlar, yaşantılar sağlayarak gelişimini ilerletmek olmalıdır. Çocuğumuzu gereğinden fazla koruyor ve kolluyor olabiliriz. Hiçbir çocuk düşmeden kalkmayı öğrenemez. Bunu hiç aklımızdan çıkarmamalıyız.

Yardım tuzağından nasıl kurtulabilirsiniz? Çocuğun yapabildiklerini çocuktan beklemekle, çocuğa fırsat, sorumluluk ve zaman vermekle, yetersizliği her ne olursa olsun yaşantının içerisine katmakla kurtulabilirsiniz. Çocuklarımızı yetersiz hale getiren asıl şey onların yetersizliğinden çok onlara gereğinden fazla yardım etmemizdir.

Şimdi de eleştiri tuzağının üzerinde duralım. Çocuğun olumsuz davranışları ile ilgilenmek, sadece olumsuz davranışlar hakkında konuşmak, sürekli olumsuz davranışlarını görmek, olumsuz davranışlar üzerinde durmak eleştiri tuzağıdır. Çocuğu uyarmak, eleştirmek, kızmak, azarlama davranışları sonucunda çocuğun sergilediği davranış o an için sonlanıyor ama uzun vadede davranış daha fazla sıklık ve sürede yapılmaya devam ediyor ise eleştiri tuzağına düşmüşüz demektir. Olumsuz davranışlara söz söyleyip bir daha olmayacağını sanmak, olumsuz davranışı başka bir olumsuz davranışla düzeltebileceğimizi düşünmek de eleştiri tuzağı demektir. Örneğin, seçici şekilde yemek yiyen bir çocuğunuzun olduğunu düşünelim. Çocuğunuz bazı yiyecekleri yiyor ama bazılarını yemiyor olsun. Bu durumda çocuğunuzun yediği yiyecekleri söyleyerek pekiştirmeniz daha sonra yemediği yiyecekleri de kararlı şekilde ve önce az miktarda daha sonra yedikçe olağan miktarda teklif etmeniz gerekir. Bunun yerine çocuğunuzun sadece yemediği yiyeceklerle ve yemeklerdeki seçiciliği ile ilgilenerseniz ”Sen yumurta, peynir yemiyorsun olmaz ki böyle!” dersiniz. Çocuğunuz daha da seçici hale gelir ise eleştiri tuzağına düşmüşsünüz demektir.

Eleştiri tuzağından kurtulmak için neler yapabilirsiniz? Olumsuz davranışları görmekten, onlarla ilgilenmekten, olumsuzlukları yakalamaktan vazgeçip, çocuklarımızın olumlu davranışlarına odaklanarak eleştiri tuzağından kurtulabiliriz. Tabii tehlikeli durumları içeren olumsuz davranışlarda görmezden gelmeyi uygulamak yerinde olmaz. İşe, davranışsal seviyesi her ne düzeyde olursa olsun, yapabildiklerinden ve yapabildiklerini ödüllendirerek başlayacağız.

Ebeveyn olarak yaptığımız ne tür davranışlar problem davranışların oluşumuna neden oluyor? Şimdi de tek tek çocukların problem davranışlarını tetikleyen bu durumları ele alalım:

- Özel gereksinimli çocuklarımıza sorumluluk vermekten kaçıyoruz. ‘Zaten özel gereksinimli, ondan bir şey yapmasını istememeliyim’ düşüncesi kesinlikle doğru değil. Çocuğa yaşadığı çevrede sorumluluk vermeliyiz. Düşünsenize, hiçbir şey yapmamak durumunda olmak neye neden olur? Gün içinde çocuğun hiçbir sorumluluğu yoksa o çocuk ne olur? Bakıma muhtaç hale gelir.

Çocuklarımıza yetersizlikleri her ne olursa olsun yapabildiklerinden hareket ederek yaşantı içinde, içinde sorumluluklar vermeliyiz. Çocuklarımızı hayatın içine katmalıyız. Yaşantıya yönelik sorumluluklar vermek sadece özel gereksinimli çocuklar için değil olağan gelişim gösteren çocuklar için de geçerlidir. Öncelikle şunu hiç aklımızdan çıkarmayalım. Çocuğun, yerine getirmesi gereken sorumlulukları, yapılması gereken işleri varsa problem davranışları da o derece de azdır. Ama yerine getirmesi gereken hiçbir sorumluluğu yoksa, tüm ihtiyaçları, yapabileceği halde ebeveynleri tarafından karşılanıyorsa (tabii çok ağır yetersizlikleri olan çocuklarımız bu ifadenin dışında) o zaman mutlaka problem davranış vardır.

- Çocuklarımıza kurallara uymayı kazandırmayı öğrenmeliyiz. Çoğu zaman koyduğumuz kurallar olumsuzluk ifade edebiliyor. Kural koymayı ve kurallara uymayı kazandırmamız gerekiyor. Yönetimi çocukla inatlaşma olarak düşünmemeliyiz. Oysa davranışı yönetmek çocukla inatlaşmak demek değildir.
- Çocuklara olmayacak tehditler savurabiliyoruz. Örneğin, kitapçada ‘Ağlarsan seni bir daha buraya getirmeyeceğim.’ diyebiliyoruz çocuğa oysa bu sözümü zü tutabilmemiz mümkün değil.
- Çocuklarımızın davranışlarını yönetmeye çalışırken yalvarabiliyoruz. Tabii yalvardıkça, etkisizleşiyoruz. “Oğlum lütfen ama neden üzüyorsun anneni. Yapma ne olur lütfen ama. Sen sevmiyor musun anneni?” Biliyor musunuz araştırmalar bu tür ebeveyn davranışlarının hiçbirinin bir işe yaramadığını rapor ediyor.

- Çocukların yaptığı olumsuz davranışlar hakkında fazlaca konuşuyor ve öğüt vermenin ölçüsünü kaçırabiliyoruz. Çoğu zaman çocuklar dakikalarca nasihatlere maruz kalabiliyorlar. Çocuklar olumsuz davranışlarından dolayı ebeveynleri tarafından azarlanabiliyorlar. Oysa unutmamamız gereken, çocuklar caydırıcı sonuçlarla karşılaştıklarında, azarlandıklarında olumsuz davranışları sergilemekten vazgeçmezler. Çocuklar olumlu modelleri gördükçe, olumlu davranışları nasıl yapacaklarına model olduğumuzda, olumlu davranışlarını ödüllendirdiğimizde olumlu davranmayı öğrenirler.
- Davranışlarımızda kendi içimizde tutarlı mıyız? Çocuklara “o anki” ruh hâlimize göre davranabiliyoruz. Farklı zamanlarda farklı tepkiler verebiliyoruz. Bu durum çocukların olumsuz davranışlar edinmesine neden olabiliyor. Kararlı davranmak çok önemlidir. “Hayır”lar, “Evet” olabiliyor. “Evet”ler “Hayır” a dönebiliyor. Dikkat etmeliyiz. Hayır ifadesini dikkatli kullanmalıyız, ama mutlaka kullanmalıyız. Hayır dediğimizde de “Evet”e dönüştürmemeliyiz. Örneğin çocuğun istediği bir şeye hayır dediysen o şeyi yapmamalıyız. Eğer biraz ağladığında yapmayıp daha da fazla ağladığında yaparsak çocuğa sen ağla, ağlamanın şiddetini artır, ben senin istediği alırım, istediğini almamın yolu senin ağlamanın şiddetli olması.” mesajını göndeririz ve yönetsel olarak zayıf hâle geliriz.
- Ebeveyn olarak iş birliği içinde olmalıyız. Birbirimizi suçlayarak, çocuğa karşı davranışlarımızda ebeveynler arasında tutarlı olmayarak çocuklarımıza uygun davranışları edindirebilmemiz mümkün değil. Yetersizliğin getirdiği güçlüklerle ilgili konularda çoğunlukla sorumluluğu annelerimize yükleyebiliyoruz. Sorumluluklar konusunda daha fazla iş birliği sergileyebilmeliyiz.
- Çocuğumuzun çevresel düzenlemelerini daha iyi yapılandırmalıyız. Yaşadığı ortamı çocuğumuzun zayıf ve güçlü yanlarına, özelliklerine göre düzenleyebilmeliyiz. Örneğin bedensel kısıtları ortadan kaldıran çevresel düzenlemeler yapıldığında özel gereksinimleri olan çocuklarımız, çoğu beceriyi yerine getirebilecektir. Çocukları ortamlara uydurmaya çalışmaktan vazgeçip, ortamları çocuklara uygun hâle getirmeye odaklanmalıyız.
- Gelişimin aşamalarını öğrenmemiz gerekir. Gelişim aşamalarını bilmek bize ışık tutar. Bir çocuk nasıl gelişir, konuşma nasıl bir sırada ortaya çıkar, zihinsel gelişimin aşamaları nelerdir? Bunları öğrenmek çocuğumuzun bir sonraki adımının ne olacağını ve ona nasıl yardım edebileceğimizi bize söyler.
- “Çocuklarımızla nasıl daha etkili zaman geçirebiliriz?” sorusunun cevabını öğrenmeliyiz. Yaşına göre uygun şekilde oyun oynamayı, etkileşime girmeyi öğrenmeliyiz. Çocuğun ilgilerinden hareket etmeliyiz. Çocukla etkileşime girmekten kaçınmamalıyız. TV, cep telefonu ve medyanın olumsuz etkilerinden çocuğu korumalıyız. Çocuğa nasıl bağımsızlık kazandırmamız gerektiğini öğrenmeliyiz.

Bağımsızlık kazandırmak çocuğumuzun zayıf ve güçlü yanlarını bilmemizi gerektirir. Bağımsızlık kazandırmak plan, zaman ve sabır ister.

- Unutmayınız alışkanlıklarımız hayatımızdır. Bu nedenle her şeyden önce yapabildikleri ile doğru orantılı olacak şekilde özel gereksinimli çocuklarımızı hayatın içine almamız, onlar için uygun beklentileri şekillendirmemiz gerekir.

Çocuğumuzun Destek Eğitim Çevresi

Çocuğun gereksinimlerine göre, alması gereken eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kişi, kurum, kuruluş ve çocuğun öğrenmesine yol açan tüm ortamlar ve kişiler çocuğun destek eğitim çevresini oluşturur.

ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUĞUN DESTEK EĞİTİM ÇEVRESİ

Değerli ebeveynler, çocuğunuzu odakta tutalım. Çocuğunuzun en önemli desteği, ona doğumundan itibaren en çok temas eden, öğrenme ortamında bulunan, öğrenmesini sağlayan kişiler kimlerdir? Evet tabii ki sizsiniz, ebeveynleri. Özellikle ilk üç yaşına kadarki süreçte ailesi yegâne eğitimcisidir.

Daha sonraki destek eğitim çevresine okullar eklenmektedir. Okul; genel ya da özel eğitim okulu olabilir ve ister olağan gelişim gösteren isterse özel gereksinimli olsun tüm çocuklarımız için en önemli destek eğitim çevresinden birisidir. Daha önce de değindiğimiz gibi çocuğumuzun gittiği ortamın en az sınırlandırılmış eğitim ortamı (yani çocuğumuzun en çok davranış değişikliğini gerçekleştireceği, en çok amacın, öğrenmenin gerçekleşeceği ortam) olması gerekir. Daha önce de değindiğimiz gibi özel çocuklarımızla ilgili olarak eğitim ortamları seçenekli hâle gelebilmektedir. Bu ortamlar özel çocuklarımızın gereksinimlerine göre olağan gelişim gösteren akranları ile bir arada eğitim alacakları kaynaştırma/bütünleştirme düzenlemeleri olduğu gibi özel gereksinimli çocuklarımıza yönelik ayrı özel eğitim okulları da olabilmektedir. Bu kararı verirken, şu sorulara yanıt aranmalıdır:

Henüz okula yerleştirilmemiş bir çocuk ile ilgili olarak, “Çocuğumun en az sınırlandırılmış eğitim ortamı neresidir?” ve hâlen bir okula yerleştirilmiş çocukla ilgili olarak da, “Çocuğum en çok amacı gerçekleştireceği okul sorularına cevap verilebilmelidir.”

Bir diğer destek çevresi de özel eğitim ve destek hizmetleridir. Özel gereksinimli çocuklarımızın gereksinimine yönelik düzenlenmiş özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri, fizik tedavi merkezleri, spor merkezleri ve psikolojik desteklerin sunulduğu kurumlar gibi birçok özel eğitim ve destek hizmetleri sunan kurum ve kuruluşlar ile buralarda hem özel eğitim hem de destek hizmetleri sunan farklı uzmanlık alanlarındaki eğitimciler vardır. Bu kurumlar çocuklarımızın önemli bir destek eğitim çevresini oluşturur.

Kurumsal yapıların yanı sıra bu kurumların bünyesinin dışında kalan ancak çocuklarımıza destek sunan farklı destek kişileri de bulunmaktadır. Bunlar yardımcı destek personelleridir. (kolaylaştırıcı personel, bakım veren kişi, oyun ablası vb.)

Bir diğer öge özel çocuklarımıza en fazla model olan davranışları edinmelerinde önemli rolleri bulunan akranlarıdır. Bazen bu akranlar özel çocuklarımızın olağan gelişim sergileyen kardeşleri çoğu zaman da okuldaki veya mahalledeki arkadaşlarıdır.

Ebeveynin çalışma yaşamında ne kadar süre bulunduğuna paralel olarak, varsa değerli büyüklerimiz büyük anneler, büyük babalarımız bir diğer destek çevresi kişileri olmaktadır. Bunlara ek olarak, çocuklarımızın yetersizliklerine ya da ek süregelen hastalıklarına bağlı olarak aldıkları ilaçlar ve bu ilaçların etkileri, devam eden tedavileri ve uygulanan tedavilerin etkileri de çocuklarımızın eğitimine etkisi açısından destek eğitim çevresinde yer almaktadır. Son olarak, çocukların destek eğitim çevresi, çocuğun bulunduğu sosyal çevre olabilmektedir. Çocuğun tüm bu destek eğitim çevresi bir çocuğun neler göreceğini, neler duyacağını, nelere dokunacağını, hangi uyaranlar, hangi profesyoneller ve hangi yöntemlerle karşılaşacağını ortaya koyarak aslında, neler öğrenebileceğini belirler.

Bir özel gereksinimli çocuk ne zaman daha hızlı gelişim gösterir, yetersizliklerinin etkisi azalarak daha bağımsız olur, öğrenmeleri daha verimli ortaya çıkar biliyor musunuz? Öncelikle, destek eğitim çevresinin doğru belirlenmesi ortaya çıkar. Her şeyden önce özel gereksinimli çocuklarımızın uygun destek çevrelerine sahip olup olmadıklarını doğru değerlendirmemiz gerekir. Özel gereksinimli çocuk için destek eğitim çevrelerinin düzenlenmesine üç boyutta yaklaşmalıyız. Bu boyutlar şunlardır:

1. Çocuğumun içinde yer alması gereken uygun destek eğitim çevresi hangileridir? Hangi uzmanlardan oluşur.
2. Çocuğumun aldığı bu destekler, destek eğitim ortamları, kişileri, süreçleri nitelikli mi?
3. En zayıf olduğumuz boyut olan üçüncü boyut ise şudur: Çocuğumun destek eğitim çevresi bir koordinasyon içerisinde mi?

Şimdi destek eğitim çevresine yönelik bu boyutları tek tek ele alalım:

I. Destek Eğitim Çevresinin Uygunluğu

Çocuğumun içinde yer alması gereken destek eğitim çevreleri nelerdir? / Kimlerden oluşur? Bu boyut ilgili çevrelerin varlığı ve yokluğuyla, uygun olup olmaması ile ilgilidir. Çocuğum hangi eğitim ortamlarında bulunmalıdır. Nereleden ve kimlerden hangi hizmetleri ne kadar süre de almalıdır? Destek çevresinin oluşumunu sağlayacak birinci boyut çocuğun gereksinimine uygun hizmetleri belirlemektir. Çocuğun nasıl bir destek eğitim çevresine sahip olması ile hangi eğitimleri alması gerektiğine ve bu eğitimlerin sürelerinin ne olacağına o alanla ilgili profesyonellerin iş birliği ile karar verilmelidir. Çoğu zaman bu karar uzman bir özel eğitimci tarafından düzenlenmeli ve çocuğun gereksinimlerine göre destek eğitim çevresi şekillendirilmelidir. Destek eğitim çevresi ve sunulması gereken hizmetlerin tür ve süreleri ezbere bir şekilde yetersizliğinin türüne ve yaşına göre şekillendirilmemelidir. Çocuğun yetersizliğinin türü ve yaşı tabii ki göz önünde bulundurularak ancak en önemlisi çocuğun gereksinimlerine göre belirlenmelidir. Çocuğun nasıl bir destek çevresinde bulunması gerektiği, çocuktan çocuğa değişiklik gösterir. Bunun için çocuğun eğitsel ve davranışsal gereksinimlerinin belirlenmesi ve buna göre yani çocuğun bağımsızlaşmasını sağlayacak gerekleri içeren ortamlara göre değişiklik gösterir.

Bu nedenle özel gereksinimli çocukların gereksinimlerinin belirlenmesi, gelişimlerinin sağlanması için almaları gereken eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin neler olduğuna karar verilmesi büyük önem taşımaktadır. Destek eğitim çevresinde kimler olacağına çocuğun BEP’te mutlaka yer verilmelidir. Çocuğun destek çevresinde kimlerin olacağına tek başına aile karar vermemelidir. Bu kararı, bütüncül bir ekip yaklaşımıyla, çocuğun sahip olduğu yetersizliğe ve gereksinimlerine göre iş birliği içinde çalışan meslek profesyonelleri vermelidir.

II. Destek Eğitim Çevresinin Niteliği

Destek çevresine yaklaşımın ikinci boyutu, çocuğun var olan destek eğitim çevresinin niteliğidir. Çocuğun sahip olduğu destek çevresi niteliksel olarak hangi düzeydedir? Birinci boyuttaki destek çevresinin ne olacağı konusu elbette önemlidir ancak ikinci boyutta destek çevresinin ne nitelikte olduğu da çok önemlidir. Bu çevrenin daha nitelikli hâle gelmesi için neler yapılmalıdır? Buna karar vermek gerekir. Örnek verecek olursak: Çocuğun en önemli kişileri ve destek çevresinin en önemli unsuru ailedir ancak aile çocuğunu, yetersizliğin getirdiği kısıtları, çocuğunun gereksinimlerini ne kadar iyi tanımaktadır? Çocuğunun öğrenme yaşantısına daha nitelikli katılmak için hangi becerilere sahip olmalıdır? Ebeveynler çocuğunun davranışlarını yönetmeyi gerçekleştirebiliyor mu? Aile

eğitimleri destek çevresinin en önemli unsuru olan ailenin daha nitelikli eğitim becerilerine sahip olmasında çok önemlidir. “Ben ebeveyn olarak çocuğuma daha iyi hizmetler sağlayabilmek adına nasıl daha nitelikli hâle gelebilirim?” sorusunu sormak ve aile eğitim fırsatlarından faydalanmak gerekir.

Diğer ögelerin niteliğine geçelim. Çocuğumun gittiği özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri, yeterince nitelikli mi? Bu merkezlerden talep etmem gerekenler neler? Çocuğumun durumuna yönelik yazılı bir raporlama yapılıyor mu? Çocuğumun gereksinimlerine yönelik bir BEP hazırlanıyor mu ve uygulanıyor mu? Alanında uzman bir personel tarafından eğitim veriliyor mu? Bu gibi sorular ve cevapları sizin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin nitelik düzeyini belirleyebilmenizi sağlayacaktır.

En eksik kaldığımız boyutlardan birisi çocuklarımızın sahip olduğu destek çevre-

III. Destek Eğitim Çevresinin Koordinasyonu

lerinin birbirlerinden ne kadar haberi olduğu hususudur. Düşünsenize aynı çocuğu geliştirmek için çaba sarf ediyoruz. Bunu yaparken çocuğun gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik doğru roller belirlenmeli, odakta çocuğu tutan, iş birliği içinde çalışan bir destek çevresi oluşturulmalı. Biliyor musunuz koordinasyonun / iş birliğinin sağlanması için ailenin yapması gerekenler var.

Dört kişi bir masayı bir yerden bir yere taşımak isteyelim. Bu dört kişinin masanın nereye ve nasıl taşınacağından haberi olmazsa, yani iş birliği içerisinde değillerse, masa nasıl taşınabilir? Birisi masanın bir kenarından tutar yukarı kaldırarak taşımak isteyebilir, başka birisi masayı itirmeye kalkabilir. Başka birisi “Şimdi sırası değil.” diye düşünerek masanın üzerine oturmaya kalkabilir. Başka birisi de masayı sırtlanarak kaldırmaya çalışabilir. Masa istenen yere bir şekilde taşınır belki ama acaba hiçbir yerine zarar gelmeden ve uygun süre içerisinde taşınabilir mi? İşte eğer iş birliği ve koordinasyon içerisinde olmazsak, “Her şeyi ben yaparım, ben bilirim dersek zaman ve enerji kaybeder, fırsatları kaçırmış oluruz, amaçları gerçekleştirememeye tehlikesiyle karşı karşıya kalırız. Çocuk odağına dönecek olursak, çocuğun gereksinimlerinden hareketle kendi sorumluluk alanlarımızı belirleyerek hareket etmezsek, çocuğun başına da masanın başına gelenler gelir. Ama biliyor musunuz, çocukta bu zararı tespit etmesi çok zor olur.

Çocuğa ekip olarak zarar veririz farkına bile varamayabiliriz ve başarısızlığı

çocuğun yetersizliğinden kaynaklandı zannederiz. Oysa başarısızlığa neden olan ekibin koordinasyonsuzluğudur.

Çocuğun gereksinimlerinin karşılanabilmesi için, doğru belirlenmiş destek çevresine, bu çevrenin niteliğini artırmak için eğitim süreçlerine (Aile ve eğitici eğitimi, kolaylaştırıcı personel eğitimi gibi) ve koordinasyon içerisinde çalışan bir destek çevresi ekibine ihtiyacı vardır. Değerli Ebeveynler, çocuğumuzun eğitimcilerinin koordinasyon ve iş birliği içerisinde olmaları gerekir. Bunun takipçisi ve sağlayıcısı siz olmalısınız. Akılcı ve kanıta dayalı uygulamalarla çocuğunuzun destek eğitim çevresinde en etkin rolde bulunan ve ekibin koordinasyonunu sağlayacak iletişim kişisi olmalısınız.

Koordinasyon sağlanamazsa aynı çocuk için her uzman kendisinin doğru olduğuna inandığı yöntemi uygular, çocuk yöntemlere uydurulur. Ancak olması gereken ekibin koordinasyon ve iş birliği hâlinde çocuğa hizmet sağlaması ve yöntemleri, uzmanlık alanlarını çocuğun gereksinimlerine yönelik şekilde uygulamaya geçirmesidir.

Çocuğunuzun öğrenme güçlüklerini ve davranışsal sorunlarını çözümlenmekte yararlanacağınız videolara <https://www.eba.gov.tr/ebatv/izle> adresinden ulaşabilirsiniz.

Çocuğunuzun öğrenme yaşantısında etkili ebeveynlik becerileri edinmede yararlanabileceğiniz "Özelim Eğitimdeyim" android uygulamasını <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.meb.ozelimegitimdeyim&hl=tr> linkinden Apple Store uygulamasını ise <https://apps.apple.com/tr/app/%C3%B6zelim-e%C4%9Fitimdeyim/id1508309579?l=tr> linkinden indirebilirsiniz.

YASAL HAKLAR

Özel eğitim ihtiyacı olan bireylere yönelik Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Engelliler hakkında kanun başta olmak üzere ulusal ve uluslararası birçok yasal haklar mevcuttur. Özel eğitim ihtiyacı olan bireylere yönelik çeşitli kurum ve kuruluşlarca hazırlanan mevzuat düzenlemeleri bu yasal haklara dayanmaktadır.

Yasal Haklardan Kimler Yararlanabilir?

Ülkemizde bu haklardan yararlanmak için; Sağlık Bakanlığı tarafından engelli sağlık kurul raporu vermeye yetkilendirilmiş bir hastaneden aldığı raporla bireyin en az %40 oranında engelli olduğunu belgelemiş olması ya da 20 Şubat 2019 tarihinde yayımlanan Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik (ÇÖZGER) gereği, çocukların raporlarına engel oranı yazılmayarak raporda “özel gereksinim var (ÖGV)” ibaresinin yer alması gerekmektedir.

Eğitim Hakları

Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitim hakkı hiçbir gerekçe ile engellenemez. Özel eğitim ihtiyacı olduğu tespit edilen bireylerin zorunlu öğrenim çağı 36 aydan itibaren başlamaktadır. Çocukların gelişimi ve özellikleri dikkate alınarak okul öncesi dönemde eğitim süresi uzatılabilmektedir. Zorunlu eğitim süresi boyunca özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademedeki eğitimlerini kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla sürdürmeleri esas olmakla birlikte bu bireylere yönelik açılan özel eğitim okulları veya özel eğitim sınıflarından da yararlanabilmektedirler. Ayrıca;

- 0-36 ay arasında bulunan özel eğitim ihtiyacı olan çocuklar için erken çocukluk dönemi eğitim hizmeti,
- Zorunlu öğrenim çağındaki özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerden sağlık problemi nedeniyle en az on iki hafta süreyle örgün eğitim kurumlarından yararlanamayacağı ya da yararlanması durumunda sağlığı açısından risk oluşturacağını belgelendiren bireylere evde eğitim hizmeti,

- Zorunlu öğrenim çağındaki özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerden sağlık problemi nedeniyle sağlık kuruluşlarında yatarak tedavi gören öğrencilerin eğitimlerini sürdürmeleri için hastaneler bünyesinde açılan sınıflarda eğitim hizmeti,
- Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin mesleki, teknik, sosyal veya kültürel alanlarda bilgi ve becerilerle donatılması, onların hayata kazandırılması, üretken bireyler hâline getirilmesi amacıyla bu bireylere halk eğitim merkezleri tarafından yaygın eğitim hizmetleri verilebilmektedir.

Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin destek eğitim hizmetlerinden faydalanması

Engelli sağlık kurulu raporu oranı %20 ve daha fazla olanlar ile ÇÖZGER raporunda özel gereksinimi olduğu belirtilen bireyler RAM'larda yapılan eğitsel değerlendirme ve tanılama sonucunda düzenlenen destek eğitim raporu doğrultusunda özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde sunulan destek eğitim hizmetinden yararlanabilmektedir. Söz konusu hizmet, Bakanlıkça hazırlanan destek eğitim programları doğrultusunda ayda azami 8 saat bireysel ve/veya 4 saat grup eğitimi şeklinde sunulmaktadır.

Ücretsiz Okul Servisi

Resmî özel eğitim okullarında, özel eğitim sınıflarında ve yaygın eğitim kurumlarında öğrenim gören özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitim ortamlarına ulaşimleri ücretsiz sağlanmaktadır.

Ders muafiyeti

Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerden; işitme yetersizliği, zihinsel yetersizliği veya otizmi olan öğrenciler her tür ve kademede yabancı dil dersinden, motor becerilerde yetersizliği olan öğrenciler de motor beceri gerektiren derslerin uygulamalı bölümlerinden muaf tutulabilirler.

Destek eğitim odası

Okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kademesinde eğitim veren okullarda tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimlerini sürdüren öğrenciler için il veya ilçe millî eğitim müdürlüklerince okullarda destek eğitim odası açılmaktadır. Bu öğrenciler, okullar bünyesinde kurulan bireyselleştirilmiş eğitim planı (BEP) geliştirme biriminin kararı ile haftalık toplam ders saatinin %40'ına kadar destek eğitim odalarında eğitim alabilmektedirler.

Tamamlayıcı eğitim

Resmî özel eğitim okullarında öğrenim gören özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için örgün eğitim saatleri dışında haftalık 2 ders saati olacak şekilde tamamlayıcı eğitim faaliyetleri düzenlenebilmektedir.

Üniversite sınav başvurusu

Üniversite sınavında öğrencilere engel durumlarına uygun; ek süre, okuyucu, işaretleyici desteği gibi düzenlemeler yapılabilmesi için başvuru aşamasında öğrencilerin engelli sağlık kurulu raporlarını ÖSYM kayıt bürolarına vermeleri gerekmektedir.

Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitim haklarının yanı sıra; kamusal, sağlık, vergi muafiyeti ve indirimi, istihdam, çalışma hayatı, sosyal güvenlik, sosyal yardım, engelli çocuğu/yakını olan çalışanlar gibi alanlarda hakları da bulunmaktadır. Söz konusu haklar ile ilgili detaylı bilgi almak için aşağıda yer alan web adreslerinden ve iletişim numaralarından yararlanabilirsiniz:

- <https://khgmcalisanhaklaridb.saglik.gov.tr/TR,54457/engelli-haklari-rehberi.html>
- <https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/engelli-ve-yasli-hizmetleri-genel-mudurlugu/>
- <https://ailevecalisma.gov.tr/media/19199/engelli-bilgilendirme.pdf>
- Sosyal Hizmetler ALO 183
- Sosyal Yardımlar ALO 144
- Millî Eğitim Bakanlığı ALO MEBİM 444 0632

Kaynaklar

- [1] AAID (2019) Definition of intellectual disability. Retrieved from aaid.org/intellectual-disability/definition.
- [2] Eripek. S. & Vuran S. (2009) Zihinsel Yetersizliği Olan Çocukların Eğitimi Akçamete, G. (Ed.) Özel eğitim, Kök yayıncılık
- [3] 25674 sayılı Resmî Gazete (2008) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği,
- [4] Metin, E. N. ve Işıtan, S. (2011). Zihinsel engelli çocuklar ve eğitimleri. Baykoç, N. (Ed.), Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. Ankara: Eğiten kitap.
- [5] Sucuoğlu, B. (2010). Zihinsel Engellilerin Özellikleri Sucuoğlu, B. (Ed.), Zihin Engelliler ve Eğitimleri, Kök Yayıncılık
- [6] Gül, O.S. (2018). Sosyal beceri ve sosyal yeterlilik. Tekinaslan, Ç.İ. ve Öncül, N. (Ed.), Sosyal becerilerin öğretimi
- [7] Bozkurt, S.S. (2014) Zihin engelli çocukların özellikleri. Cavkaytar, A. (Ed.), Aile eğitim rehberi zihinsel engelli çocuklar. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara
- [8] Batu, S. (2018). 0-6 Yaş arası down sendromlu çocuklar ve gelişimleri (Aileler ve eğitimciler için kaynak kitap) Ankara: Vize Yayıncılık
- [9] Özyürek, M. (2015). Özel eğitimde ölçümlleme ve değerlendirme. Ankara, Kök Yayıncılık
- [10] Eyyip, Ö. D. (2014) Zihin engelli çocukların özellikleri. Cavkaytar, A. (Ed.), Aile eğitim rehberi zihinsel engelli çocuklar. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara
- [11] 30692 sayılı Resmî Gazete, Çocuklar için özel gereksinim değerlendirmesi hakkında yönetmelik (ÇÖZGER),
- [12] Avcıoğlu, H. (2015) Özel gereksinimi olan bireylerin değerlendirilmesi, Vize yayıncılık, Ankara

ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLER

“Aileler için Rehber Kitapçık”

Hepimiz birbirimizden parmak izlerimiz kadar farklıyız. Her ne kadar bir kategori içerisinde sınıflansa da zihinsel yetersizliği olan çocuklarımız da yetersizlikten etkilenme düzeyleri, güçlü ve zayıf yanları açısından birbirlerinden farklıdır. Bu nedenle tıbbi tanılarından daha çok çocuklarımızın güçlü ve zayıf yanlarını, gereksinimlerini doğru belirlemek ve onlara bağımsız olacakları ortamlar sunulmasını sağlamak çok daha önemlidir.

Bu kitapçıkta zihinsel yetersizliğin ne olduğu, zihinsel yetersizliğin sınıflamasını zihinsel yetersizliği olan çocukların zihinsel, sosyal, iletişimsel, fiziksel ve sağlık açısından genel özelliklerini, zihinsel yetersizlik tanısının nasıl bir süreçle konulduğunu zihinsel yetersizlik düzeylerine karar verme ölçütlerini eğitim ve öğretim özelliklerinin neler olduğu ve en önemlisi ebeveynleri olarak sizlerin karşılaşacağı bazı problemlerin neler olduğunu belirterek bu problemlerin çözüm yollarına yönelik bazı önerilere yer verdik

Özel Eğitim ve
Rehberlik Hizmetleri
Genel Müdürlüğü